

Primljeno: 17.3.2025.
Prihvaćeno: 7.10.2025.
DOI: 10.36506/av.68.7

Hrvojka Božić

Državni arhiv u Karlovcu
Karlovac, Hrvatska
hrvojka.bozic@da-ka.hr

OD GRADNJE DO OBNOVE: POVIJEST I ELEMENTI ZA REKONSTRUKCIJU ZGRADE DRŽAVNOG ARHIVA U KARLOVCU

UDK: 930.25(497.529)
727.8(497.529)(083.9)
93/99:930.25(497.529)

Pregledni rad

Rad se bavi poviješću i obnovom zgrade Državnog arhiva u Karlovcu, prve namjenski građene arhivske zgrade u Hrvatskoj. Dugo godina zgrada je bila uzor u domaćoj arhivskoj praksi, no s vremenom uslijed neadekvatnog održavanja kao i novih standarda u arhivskoj, ali i građevinskoj struci, zgradi je potrebna sveobuhvatna obnova. Proces cjelovite obnove promatra se iz interdisciplinarnе perspektive budući da se obnova ne može svesti samo na građevinske intervencije, nego zahtijeva širu viziju koja omogućuje rast i razvoj u skladu s promjenama u društvu, tehnologiji, znanstvenim i stručnim standardima. U radu se uspoređuju postojeći uvjeti i standardi s onima koji se planiraju postići nakon obnove, uz detaljan opis metoda i kriterija koji se primjenjuju pri izradi projektnih rješenja.

Ključne riječi: *Državni arhiv u Karlovcu; dokumentacija za obnovu zgrade; cjelovita obnova; energetska učinkovitost; zaštita gradiva; mikroklimatski standardi; sigurnosni standardi*

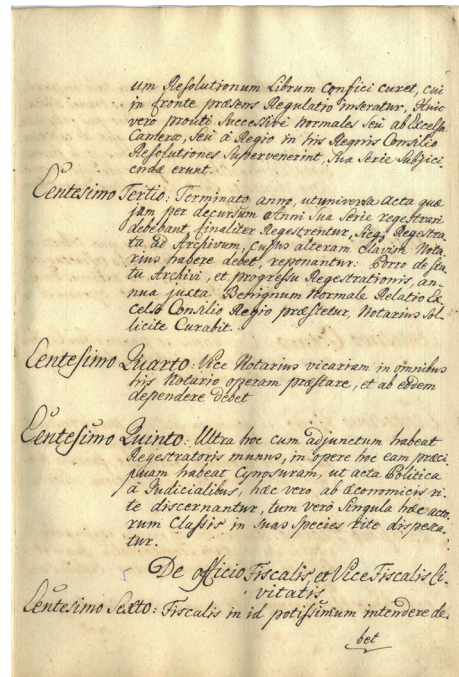
1. Uvod

U radu se obrađuju neke osnovne karakteristike obnove Državnog arhiva u Karlovcu kao prostora u kojem Arhiv mora ispuniti svoje temeljne zadaće: „čuvati, obrađivati i omogućiti korištenje dokumentarnog i arhivskog gradiva“.¹ Osnovno obilježje adaptacije ili obnove arhivskih objekata trebala bi biti usmjerenost na osiguranje što boljeg ostvarivanja njihove namjene. Arhiv je složena sadržajna struktura i treba imati jasnu prostornu strukturu koja će osigurati sigurnost i produktivnost kroz što bolje uvjete za gradivo i zaposlenike, smisljeno otvaranje prema javnosti radi lakšeg i efikasnijeg korištenja gradiva, kao i prezentacije ukupnog rada, ali i racionalnost troškova poslovanja.

Zgrada Državnog arhiva u Karlovcu izgrađena je kao prva namjenska arhivska zgrada i dugo je godina bila uzor u hrvatskoj arhivskoj praksi. No, neadekvatno održavanje, nikada potpuno sanirane štete iz Domovinskog rata, kao i nove tendencije i standardi u arhivskoj, ali i građevinskoj struci, nametnuli su potrebu njene cjelovite obnove. Cjelovita obnova sagledavana je iz kuta različitih struka, u njihovoj međusobnoj suradnji kroz primjenu propisa vlastite, ali uz maksimalno uvažavanja ostalih struka, prvenstveno arhivske koja je morala definirati što radi i što planira u budućnosti raditi kako bi postojeća zgrada postala adekvatni okvir, kako današnjeg stručnog rada, tako i prostor rasta u budućnosti.

2. Kratka povijest arhivske djelatnosti na karlovačkom području

Povijest arhivske djelatnosti na karlovačkom području seže u 1778. godinu kada je 18. veljače gradska uprava donijela svoj prvi Statut u kojem su određena pravila i obaveze čuvanja spisa (Slika 1). Arhiv magistrata grada Karlovca je bio u

Slika 1. Članak 103. Statuta grada Karlovca iz 1778. godine o dužnostima bilježnika. HR-DAKA-1. Poglavarstvo slobodnog i kraljevskog grada Karlovca.

¹ Zakon o arhivskom gradivu i arhivima, NN 61/2018, NN 98/2019, NN 114/2022, NN 36/2024.

nadležnosti bilježnika koji se brinuo o tome da se krajem godine prikupe svi spisi, odlože u arhiv, a Kraljevskom vijeću jednom godišnje podnese izvješće o stanju arhiva. Iz Statuta također saznajemo kako je jedan ključ arhive imao bilježnik, a drugi se ključ zajedno s gradskim pečatom i ključem škrinje povlastica nalazio kod gradskog suca. U tom periodu sami stvaratelji brinuli su o svojim arhivskim dokumentima jer nije bilo organizirane ni arhivske službe niti institucija koje bi o njoj skrebile.

Zamašnjak razvoja arhivske djelatnosti u Karlovcu, kao i u nekim drugim gradovima, pokrenuo je raspis Savjeta za kulturu i nauku NR Hrvatske 27. svibnja 1957. koji je, potaknut stanjem arhivske djelatnosti, kao osnovni zadatak postavio osnivanje arhiva u petnaest hrvatskih gradova radi „prikupljanja i zaštite sve one još nezaštićene građe što se nalazi izvan arhiva na odgovarajućem području, bez obzira na vrijeme njenog postanka i karakter.”² Predviđeno je osnivanje novih arhiva, a mreža arhivskih ustanova obuhvaćala bi ukupno 15 arhivskih ustanova, od kojih bi 14 sabirale samo građu lokalnog i regionalnog značaja svoga područja, dok bi građa republičkog značaja išla u Državni arhiv u Zagrebu. Za Arhiv u Karlovcu predviđeno je da obuhvati kotareve Karlovac, Ogulin i Gospić. Slijedom toga Narodni odbor kotara Karlovac 16. rujna 1958. donio je, na odvojenim sjednicama Kotarskog vijeća i Vijeća proizvođača, Rješenje o osnivanju Kotarskog arhiva u Karlovcu kao „budžetske ustanove NOK-a Karlovac“.³

Na 29. sjednici Kotarskog vijeća i 31. sjednici Vijeća proizvođača održanoj 11. listopada 1960., a nakon suglasnosti Narodnog odbora kotara Gospić i Narodnog odbora kotara Ogulin, donijeto je rješenje o osnivanju Historijskog arhiva u Karlovcu s ciljem vršenja arhivske službe za kotareve Karlovac, Gospić i Ogulin (*Slika 2*) i sa zadaćom da „prikuplja i štiti povijesni arhivski materijal, vrši nadzor nad arhivskom građom na području djelovanja arhiva; sređuje, inventarizira, katalogizira i registrira arhivsku građu te da popularizira arhivsku službu i da surađuje s drugim prosvjetnim ustanovama“.⁴ Upisan je u sudski registar kao ustanova sa samostalnim financiranjem 19. prosinca 1960. sa sabirnim centrima Gospić i Ogulin.

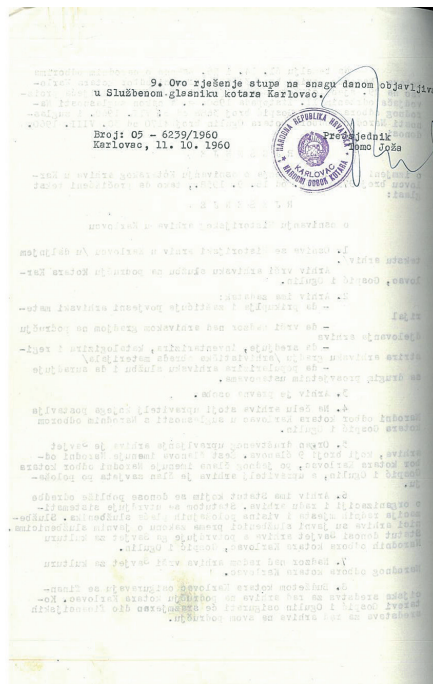
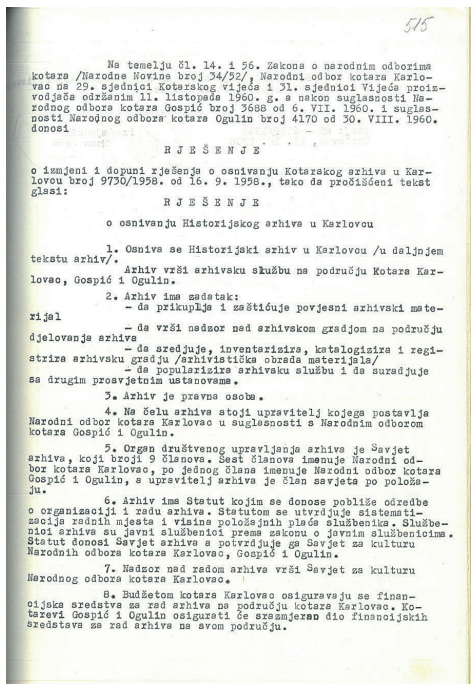
Osnovan je i Savjet arhiva od devet članova kao „kolektivni organ upravljanja“ te imenovan vršilac dužnosti upravitelja.⁵ Ubrzo po osnivanju 12. listopada

² HR-DAKA-223. Državni arhiv u Karlovcu, Osnivanje i registracija, Odluka o osnivanju arhiva Savjeta za kulturu i nauku NR Hrvatske.

³ HR-DAKA-17 Narodni odbor kotara Karlovac, Zapisnici sjednica Kotarskog vijeća i Vijeća proizvođača NOK-a 1952.-1963., Rješenje o osnivanju Kotarskog arhiva u Karlovcu br. 02/1- 9713-1958 (knj. 21).

⁴ HR-DAKA-17. Narodni odbor kotara Karlovac, Zapisnici sjednica, 1960. (knj. 24).

⁵ Đuro Zatezalo, „Dvadeset godina rada Historijskog arhiva u Karlovcu“, u *Historijski arhiv u Karlovcu*, ur. Đuro Zatezalo (Karlovac: Historijski arhiv u Karlovcu, 1980), str. 9.

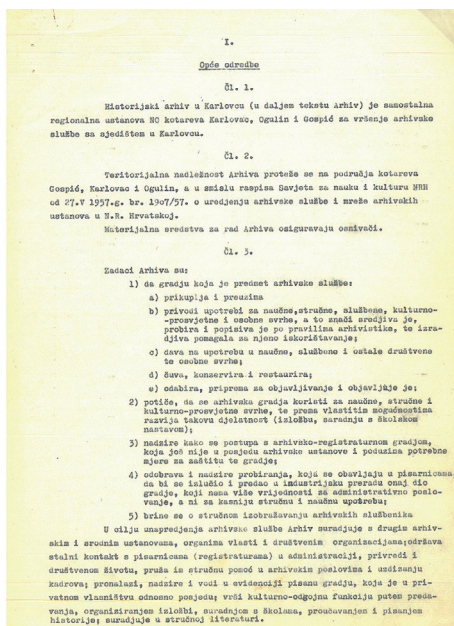
Slika 2. Rješenje o osnivanju Historijskog arhiva u Karlovcu od 11. listopada 1960. HR-DAKA-17. Narodni odbor kotara Karlovac, Zapisnici sjednica, 1960. (knj. 24).

1960. Savjet za kulturu Narodnog odbora kotara Karlovac pod točkom 2. Problemi Historijskog arhiva⁶ otvoreno je raspravljao o pitanjima prikupljanja aktualne dokumentacije, ali i krucijalnim pitanjima prostora, oprema i kadrova. Naime, Arhiv nije imao odgovarajući spremišni i radni prostor niti približno dovoljan broj djelatnika, započeo je rad s jednim zaposlenikom za izuzetno veliko i nepovezano područje koje je pokrivaio. Arhiv je dobio i prvi Statut 1961. (Slika 3).

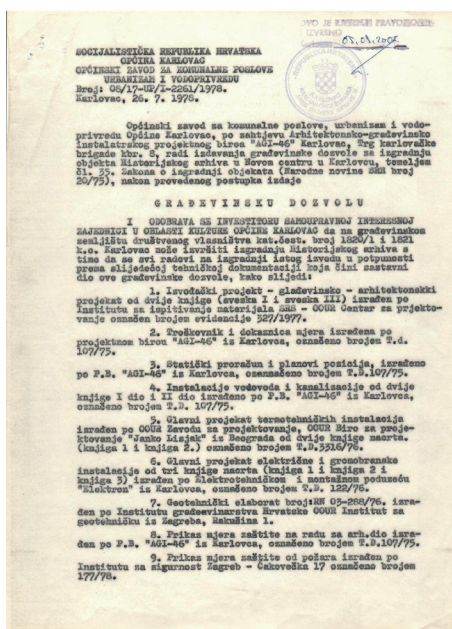
Osnivačka prava 1963. preuzima Narodni odbor Općine Karlovac na 9. sjednici Općinskog vijeća Narodnog odbora Općine Karlovac na temelju Zakona o zaštiti arhivske građe i arhivima⁷, a ukidanjem kotareva 1967. osnivačka prava prenesena su na Općinu Karlovac. Historijski arhiv u Karlovcu 1993. mijenja ime u Povijesni arhiv Karlovac. Godine 1994. osnivačka prava prelaze na Ministarstvo kulture te još jednom, 1997., mijenja ime u Državni arhiv u Karlovcu, na temelju tadašnjeg Zakona o arhivskom gradivu i arhivima.

⁶ HR-DAKA-17. Narodni odbor kotara Karlovac, Zapisnici sjednica savjeta NOK-a, 1955/1963, Zapisnik IV. sjednice Savjeta za prosvjetu i kulturu NOK-a Karlovac, 12. listopad 1960. (kut.13).

⁷ Na osnovi članka 38. Zakona o zaštiti arhivske građe i arhivima, NN 41/1962.

Slika 3. Prva stranica Statuta iz 1961. godine s popisom zadataka Arhiva. HR-DAKA-223. Državni arhiv u Karlovcu, Osnivanje i registracija.

Slika 4. Građevinska dozvola iz 1978. (prva stranica). HR-DAKA-223. Državni arhiv u Karlovcu, Osnivanje i registracija, Građevinska dozvola Općinskog zavoda za komunalne poslove, urbanizam i vodopri-vredu općine Karlovac br. 08/17-UP/I-2261/1978., Karlovac, 26.7.1978.

Arhiv u Karlovcu s godinama je mijenjao i svoju teritorijalnu nadležnost u odnosu na prvi definirani teritorijalni obuhvat iz 1963. godine kada je Odlukom o određivanju područja na kojima arhivi obavljaju arhivsku službu propisana nadležnost Historijskog arhiva u Karlovcu za područje općina Donji Lapac, Duga Resa, Gospić, Gračac, Karlovac, Ogulin, Otočac, Ozalj, Slunj, Titova Korenica, Vojnić, Vrbovsko, Vrginmost.⁸

Zakonima o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj iz 1992. i 1997. nadležnost Arhiva obuhvatila je područje cijele Karlovačke županije i Ličko-senjske županije te djelomično Primorsko-goranske, Sisačko-moslavačke i Zadarske županije, gradove: Karlovac, Duga Resa, Ogulin, Ozalj, Slunj, Gospić, Otočac i Vrbovsko te općine Barilovići, Bosiljevo, Cetingrad, Draganić,

⁸ Odluka o određivanju područja na kojima arhivi obavljaju arhivsku službu, NN 28/1963.

Generalski Stol, Josipdol, Krnjak, Lasinja, Netretić, Plaški, Rakovica, Ribnik, Saborsko, Tounj, Vojnić, Žakanje, Brinje, Donji Lapac, Karlobag, Lovinac, Perušić, Plitvička Jezera (sjedište Korenica), Udbina, Vrhovine, Gvozd, Topusko i Gračac.⁹

Zadnja izmjena provedena je 1999. godine kada je Uredbom Vlade Republike Hrvatske osnovan Državni arhiv u Gospiću kao područni državni arhiv, koji obavlja arhivsku službu na području Ličko-senjske županije, osim gradova Senja i Novalje, te na području Zadarske županije, i to za Općinu Gračac i naselje Srb.¹⁰

Ništa manje dinamično nije bilo ni s prostorom, karlovački Arhiv svoju je djelatnost započeo u prostorijama Gradskog muzeja u Karlovcu u dvjema sobama na prvom katu, ukupne površine 36 m². U tom prostoru započeo je i stručni arhivistički rad te je sređeno prvih četrdeset dužnih metara gradiva fonda Gradskog magistrata.¹¹ Krajem 1961. započeo je s radom sabirni centar u Gospiću, u početku u Domu kulture u Smiljanu, kasnije u zgradi Muzeja Like, kao i sabirni centar u Ogulinu s jednim djelatnikom u prizemlju Frankopanske kule.¹²

Osam godina nakon odluke o osnivanju Arhiv djeluje na šest lokacija, od čega su četiri u Karlovcu¹³, na ukupno 790 m² i s 9 zaposlenih. Paralelno je intenziviran rad na preuzimanju, sređivanju i obradi arhivskog gradiva da bi 1973. godine imao 158 fondova s 1850 dužnih metara gradiva.¹⁴

3. Izgradnja nove moderne arhivske zgrade (1978. – 1980.)

Potaknuti nemogućnošću daljnjeg širenja i prihvaćanja novog gradiva, 1973. godine u Gospiću na svečanoj proširenoj sjednici Savjeta Arhiva donesen je prijedlog da se pristupi izgradnji nove zgrade Arhiva. U Odbor za izgradnju imenovani su predstavnici svih trinaest općina, kao i SIZ-a u domeni kulture Općine Karlovac, Historijskog arhiva u Karlovcu te zajednice općina Karlovac i Gospić.

Projekt program za idejno rješenje zgrade napravio je stručni kolegij Arhiva, idejni projekt arhitekt Milan Jerković, a izvedbeni Projekt program iz Karlovca te Institut za ispitivanje materijala, Centar za projektiranje iz Beograda. Skupština Općine Karlovac sklopila je ugovor o izradi investicijsko-tehničke dokumentacije 1975. godine.

⁹ Zakon o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj, NN 90/1992, NN 10/1997.

¹⁰ Uredba o osnivanju Državnog arhiva u Gospiću, NN 101/1999.

¹¹ Đuro Zatezalo, „Trideset godina rada Historijskog arhiva u Karlovcu“, u *30 godina Historijskog arhiva u Karlovcu*, ur. Đuro Zatezalo (Karlovac: Historijski arhiv u Karlovcu, 1990.), str. 33.

¹² Zatezalo, „Trideset godina rada Historijskog arhiva u Karlovcu“, str. 34.

¹³ Prizemlje zgrade bivšeg Kotara Karlovac, lokal u Ulici Zrinskog 10, dvije prostorije u Gradskom muzeju i tri prostorije u zgradi Općinskog sindikalnog vijeća.

¹⁴ Zatezalo, „Trideset godina rada Historijskog arhiva u Karlovcu“, str. 35.

Slika 5. Gradnja Arhiva u Karlovcu, prva godina gradnje. HR-DAKA-147. Zbirka fotografija, Fotografije objekata.

Poštujući pravila arhivske struke i procjenjujući potrebe njenog razvoja u narednih četrdeset godina, Komisija za reviziju idejnog projekta zgrade vodila je brigu da se pri izradi idejnog projekta osobito pazi da „neprocjenjiva vrijednost arhivskog blaga“ bude smješтана u sigurnom objektu s adekvatnim uvjetima za rad, da se omogući korištenje građe javnosti, dovoljni spremišni prostor, prostor za preuzimanje nove dokumentacije s adekvatnim omjerom zatvorenosti prostora koji je omogućen samo zaposlenicima, ali i da se postigne „maksimalna funkcionalnost javnosti objekta“.¹⁵

Izvođač radova bilo je Građevinsko poduzeće „Tempo“ Zagreb – OUR Karlovac, a ugovor je sklopljen na iznos od 48.538.150 dinara.¹⁶ Nadzor je obavljao Projektni biro AGI-46. Imenovana je Komisija za praćenje realizacije izgradnje 13. listopada 1978., a činili su ju predstavnici općina koje sudjeluju u izgradnji. Građevinska dozvola izdana je 1978. (*Slika 4*)¹⁷ i tada je započela izgradnja (*Slika 5*).

¹⁵ Zatezalo, „Dvadeset godina rada Historijskog arhiva u Karlovcu“, str. 28-29.

¹⁶ HR-DAKA-223. Državni arhiv u Karlovcu, SIZ oblasti kulture u Karlovcu i G.P. „Tempo“, Osnivanje i registracija, Ugovor 206/78.

¹⁷ HR-DAKA-223. Državni arhiv u Karlovcu, Osnivanje i registracija, Građevinska dozvola Općinskog zavoda za komunalne poslove, urbanizam i vodoprivredu općine Karlovac br.

U vezi financiranja sklopljen je između općina Društveni ugovor o udruživanju sredstava za izgradnju arhiva u omjeru adekvatnom količini gradiva pojedine općine, na iznos od 35.699.600 dinara u vremenskom razdoblju od 1. siječnja 1979. do kraja 1982. godine,¹⁸ a Republička samoupravna interesna zajednica u oblasti kulture obavezala se osigurati 10.000.000 dinara u razdoblju od 1980. do 1984. Za realizaciju izgradnje Samoupravna interesna zajednica u oblasti kulture Općine Karlovac kao nositelj investicijskog ulaganja za izgradnju podignula je kredit kod Privredne banke Zagreb i Komercijalne banke Karlovac na 5 godina, s kamatnom stopom od 10 %. Također je 1978. napravljen Samoupravni sporazum o udruživanju sredstava za financiranje izgradnje zgrade Historijskog arhiva u Karlovcu,¹⁹ sredstva su se udruživala putem SIZ-a za kulturu u iznosu od 22.051.600,60 dinara koja su za Općinu Karlovac utvrđena Društvenim dogovorom u kojem je sudjelovalo 211 subjekata, od gospodarstva, školstva, kulture, mjesnih zajednica do župa – prema dužnim metrima koje zauzima arhivsko gradivo. Dogovori oko financiranja nisu išli glatko pa je početak izgradnje kasnio. U konačnici, prema financijskom izvješću od 31. ožujka 1981., sudjelovao je 141 subjekt te „nepoznati uplatioci“. Došlo je do prekoračenja investicije i dodatnog financiranja i kreditiranja. Ukupna investicija iznosila je „5 milijardi i 600 milijuna starih dinara“.²⁰

Zgrada Historijskog arhiva u Karlovcu svečano je otvorena 22. prosinca 1980. kao prvi, kako je već istaknuto, namjenski izgrađeni objekt za obavljanje arhivske službe u Hrvatskoj. U to vrijeme Arhiv je imao šest odjela i 29 zaposlenika, 331 fond i 41 zbirku s ukupno 3.342 dužnih metra gradiva.²¹

Zgrada je projektirana u duhu brutalizma, u razdoblju prijelaza iz kasnog modernizma u postmodernizam, kao slobodnostojeći objekt ukupne bruto površine 4.761,63m². Smještena je u parkovnom dijelu grada, u neposrednoj blizini Galerije „Vjekoslav Karas“ i Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić“, unutar urbanistički planski definiranog područja namijenjenog kulturnim i administrativnim funkcijama. Građevina i pripadno građevinsko zemljište²² u vlasništvu su Državnog arhiva u Karlovcu. Arhitektonsko rješenje zgrade odražava tipične značajke institucionalne gradnje kasnog socijalističkog razdoblja. Projektirana je i izvedena kao armiranobetonska konstrukcija sastavljena od stupova, greda i

08/17-UP/I-2261/1978., Karlovac, 26.7.1978.

¹⁸ HR-DAKA-199. Samoupravna interesna zajednica u oblasti kulture općine Karlovac, Dokumentacija o izgradnji Historijskog arhiva u Karlovcu, Društveni dogovor o udruživanju sredstava radi izgradnje zgrade Historijskog arhiva u Karlovcu (kut. 94).

¹⁹ HR-DAKA-199. Samoupravna interesna zajednica u oblasti kulture općine Karlovac, Dokumentacija o izgradnji Historijskog arhiva u Karlovcu Historijskog arhiva u Karlovcu (kut. 94).

²⁰ Zatezalo, „Trideset godina rada Historijskog arhiva u Karlovcu“, 40.

²¹ Zatezalo, „Trideset godina rada Historijskog arhiva u Karlovcu“, 42.

²² K.č. br.1820/3, k.o. Karlovac II ukupne površine 2.838,00 m²

stropnih ploča. Svi betonski elementi izvedeni su kao monolitni bez naknadne obrade, izliveni u daščanoj obrađenoj oplati na „pero i žlijeb“. Fasada je minimalistička, izvedena je jednostavno bez dodatne obrade i ukrasa.

Osnovnu nosivu konstrukciju čini skeletni sistem sa stupovima na osnom rasponu 6,0 x 6,0 m, stupovi su povezani gredama, a stropne ploče kata ujedno služe i kao nosiva konstrukcija ravnog krova. Temelji su izvedeni kao klasična armiranobetonska temeljna ploča, a ukopani podrumski zidovi su također armiranobetonski.²³ Vanjsku stolariju čine prozori i ostakljena ulazna vrata kao zasebni elementi ili kao sastavni dio fasadnih stijena (*Slika 6*).

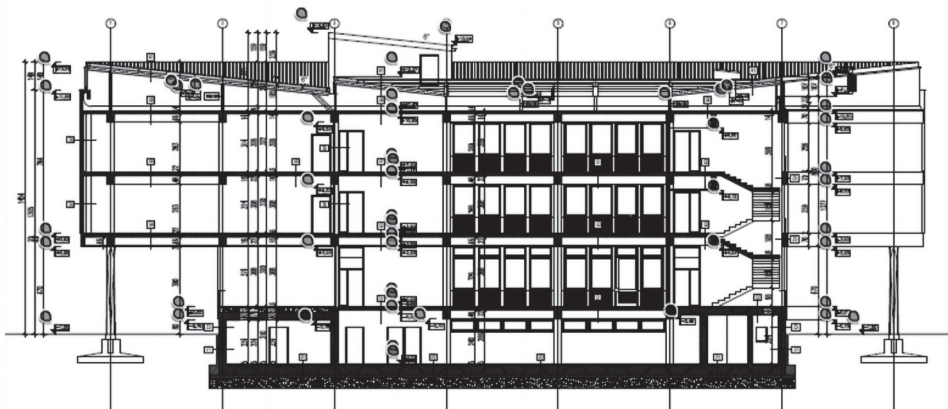
Slika 6. Fasada jugoistočnog pročelja. Izvor: Državni arhiv u Karlovcu, Naslovnica, pristupljeno 3.10.2024., <https://da-ka.hr/>.

Postoje tri ulaza u zgradu, jedan s parkovne površine koji je ujedno glavni ulaz, ulaz s ulične razine koji je tehnički ulaz. Oba ulaza povezana su sa središnjim trokrakim stubištem i dizalom. Postoji još jedan manji ulaz u razini podruma vanjskim stepenicama s jugozapadnog pročelja. Tehničko-ekonomski dio vezan je s lokalnom prometnicom. Transport arhivskog gradiva predviđen je kolicima u horizontali, a u vertikali dizalom kombiniranim za teret i ljude. Funkcija prijema gradiva predviđena je na sljedeći način: primljeno gradivo deponira se u suterenu preko vanjskog ulaza ili liftom, u prijemnom dijelu gradivo se

²³ Pismohrana DAKA, Klasa: 365-03/24-01/07 Urbroj: 24-01, Projekt obnove zgrade za cjelovitu obnovu, Arhitektonski projekt, Snimak građevine postojeće i novo stanje (Zagreb: Alfa inženjering, d.o.o., 2024.).

evidentira, kontrolira i daje na obradu, kolicima i teretnim liftom odvozi u spremišta 1. i 2. kata. Prema projektu²⁴ kapacitet spremišta je 11.500 metara, ukupne površine 1.822 m².

Ako se detaljnije osvrnemo na karakteristike spremišta, vidimo da su pomno planirana. Katovi su neto visine 2,60 m, međuprostor između policica 0,80 m, uzdužni prolazi kroz spremišta su širine 1,05 m, predviđena težina arhivske građe je prosječno oko 60 kg po dužnom metru.²⁵ Spremišta su odvojena od zemlje i od prostorija koje su namijenjene korištenju javnosti. Zgrada ima vlastiti agregat za napajanje struje. Sama spremišta zaštićena su protupožarnim zidom, metalnim sigurnosnim vratima, hidrantskom mrežom. Kako se navodi u projektu, prema tadašnjim standardima, postavljena su odgovarajuća vrata i brave, željezni kapci, alarm, dojavljiivači požara te osiguran pristup za vatrogasno vozilo.

Slika 7. Presjek postojećeg stanja s vertikalnim komunikacijama. Pismohrana DAKA, Građevinsko-arhitektonski projekt Historijski arhiv u Karlovcu (Beograd: Institut za ispitivanje materijala SR Srbije, OOUR Centar za projektiranje 1977.).

Projektom je planiran sljedeći raspored prostorija (Slika 7): u podrumu su izgrađeni manipulativno-tehnički prostor, središnji skladišni prostor, prostor za izložbene eksponate, spremište za mikrofilmove, prostor za škartirano gradivo, priručne radionice. Uz sjeverozapadno pročelje je podstanica centralnog grijanja s klima-komorom, a uz jugozapadno pročelje nalazi se dvonamjensko sklonište osnovne zaštite 150 ljudi. Glavni ulaz je u razini prizemlja, preko natkrivenog vanjskog stubišta, s jugozapadnog pročelja. Preko vjetrobrana ulazi se u

²⁴ Pismohrana DAKA, Građevinsko-arhitektonski projekt Historijski arhiv u Karlovcu (Beograd: Institut za ispitivanje materijala SR Srbije, OOUR Centar za projektiranje 1977.).

²⁵ Pismohrana DAKA, Građevinsko-arhitektonski projekt Historijski arhiv u Karlovcu (Beograd: Institut za ispitivanje materijala SR Srbije, OOUR Centar za projektiranje 1977.).

predprostor s portirnicom te dalje do trokrakog stubišta koje povezuje prizemlje, 1. i 2. kat. Iz stubišnog prostora ulazi se u *hall* na koji su vezane predavaonice. Hodnikom se uz sanitarne čvorove prolazi do manipulativnog tehničkog prostora s dvokrakim unutarnjim stubištem i dizalom koje povezuje sve katove. Hodnik je preko ostakljenog vjetrobrana vezan na vanjsko stubište, kao tehnički ulaz. Vezani uz manipulativni prostor uz jugozapadno su pročelje smješteni prijem gradiva i knjigovežnica, a uz sjeverozapadno pročelje hodnik duž atrija s restauratorskom radionicom i fotolaboratorijem s mračnom komorom. Hodnik se nastavlja uz atrij do boravka – blagovaonice za zaposlene uz jugoistočno pročelje koja je također vezana uz trokrako stubište. Atrij, koji je smješten u sredini zgrade, ima dimenzije 11,50 × 11,50 m.

U razini prvog kata trokrakim stubištem pristupa se u hodnik sa spremištem knjiga i časopisa i čitaonicom, a hodnik je s uredima dalje vezan na spremište arhivskog gradiva. Trokrako stubište vezano je na *hall* sa šest ureda i dalje na hodnik sa sanitarnim čvorovima, garderobom i uredima za obradu gradiva te spremištem arhivskog gradiva na jugozapadnom pročelju i spremištem arhivske građe na sjeverozapadnom pročelju.

U nivou drugog kata ponavlja se sadržaj prvog kata, što se odnosi na raspored ureda, komunikacija, sanitarnih čvorova i spremišta arhivske građe, samo je prostor spremišta knjiga i časopisa namijenjen za spremište arhivske građe, a čitaonica uz salu za sastanke. Unutarnje dvokrako stubište nastavlja se do strojarnice dizala i razine krova. Zgrada je načinom projektiranja i izvedbom zadovoljavala potrebe rada 12 odjela i 29 djelatnika, uz plan povećanja na 37 kroz tri godine.

U tijeku izgradnje objekta došlo je do prilagodbe za potrebe Ekonomskog fakulteta Zagreb – odjeljenja u Karlovcu (*Slika 8*) pa je tako prostorija knjigovežnice namijenjena za učionicu, kao i izložbena dvorana koja je montažnim drvenim stijenama pretvorena u dvije učionice, a prostorija središnje kartoteke pretvorena je u tajništvo Fakulteta. Fakultet je raspolagao i čajnom kuhinjom i prostorijom za odmor, kao i trima prostorijama na prvom katu koje su koristili profesori. Ukupno su koristili 507,42 m² u prizemlju te 176,33 m² na prvom katu. Odlaskom Ekonomskog fakulteta²⁶ nije došlo do građevinskih preinaka, već samo do promjene namjene pojedinih prostora.

U širem okviru hrvatske arhitekture druge polovine 20. stoljeća, karlovački Arhiv predstavlja dosljednu primjenu modernističkih načela prostorne ekonomičnosti i funkcionalne jasnoće. Za razliku od uobičajene prakse toga vremena, kada se arhivi, uglavnom, smještaju u postojeće zgrade, često spomenike kulture, i moraju balansirati između zaštite spomenika i prostornih potreba arhiva (primjereni prostor za arhivsku djelatnost, mikroklimatski uvjeti, sigurnost i

²⁶ Nastava u Karlovcu se prestala odvijati završetkom zimskog semestra 1983./1984.

Prekretnica, nažalost negativna, dogodila se već na samom početku Domovinskog rata kada se pokazala i te kako opravdanom uputa da se objekti arhiva ne smiju nalaziti u blizini vojnih ciljeva. Naime, zgrada karlovačkog Arhiva izgrađena je u neposrednoj blizini vojarne i doma JNA te se početkom rata našla „na prvoj crti bojišnice“ i prva oštećenja pretrpjela već 16. i 17. rujna 1991.²⁷ Najteže je bilo početkom listopada kada je zgrada dobila pet izravnih pogodaka u krovnu konstrukciju, uključujući nosive grede krovne konstrukcije. Iz izvješća o ratnim štetama koje su ravnatelji slali gradskoj upravi u razdoblju od 1991. do 1993. godine vidimo da su gotovo sva stakla s triju strana uništena, pogođen je jedan nosivi stup sa sjevera, probijena južna strana zgrade, potpuno uništena radionica Arhiva, djelomično uništene i vodovodne, električne i toplinske instalacije, instalacije klimaauređaja, ulazna vrata, veći dio fasadnih ploča. Pored značajnih oštećenja važno je napomenuti da je sve gradivo ostalo zaštićeno. Sanacija objekta obavljena je urgentno i kontinuirano, paralelno s nastajanjem novih oštećenja. Osim devastacije objekta, Arhiv se suočio i sa značajnim smanjenjem djelatnika: s 29 zaposlenika početkom 1990. već 1991. pao je na svega 18 djelatnika.

Što je tiče količine gradiva, ona se narednih godina nije značajnije mijenjala. Do kraja 1999. godine Arhiv je imao 4.499 d/m; 557 fondova i 41 zbirku. Osnivanjem Državnog arhiva u Gospiću dolazi do smanjenja ukupne količine gradiva jer je predano gradivo s područja njihove nadležnosti. Stanje 2011. je bilo 3.650 d/m; 463 fonda i 15 zbirki. Krajem 2023. godine količina gradiva je iznosila 3.934,53 d/m organizirana u 507 fondova i 18 zbirki.

Od značajnijih investicija u ovom razdoblju pored hitnih intervencija tijekom Domovinskog rata, valja spomenuti izgradnju kosog limenog krova 1997. te pristupne rampe za osobe smanjene pokretljivosti 2007. godine.

5. Projekt obnove: elementi i izazovi

Početkom 2024. godine, nakon prve analize stanja objekta, pokazalo se da zgrada ne ispunjava zahtjeve koje pred arhivske ustanove postavljaju aktualni standardi struke, propisi o sigurnosti i čuvanju gradiva te novi zakonski okviri vezani uz energetska učinkovitost i protupotresnu zaštitu. Najizraženiji problemi odnose se na konstrukcijsku i tehničku zastarjelost. Nalaz postojećeg stanja građevinske konstrukcije također pokazuje da je zgrada pretrpjela umjereno oštećenje pri zadnjem potresu.²⁸ Na nadzemnom dijelu zgrade uočene su vertikalne i vodoravne pukotine u uzdužnim i poprečnim nosivim zidovima zgrade.

²⁷ Marija Jagunić, „Karlovački arhiv u Domovinskom ratu“, u *Zbornik radova Arhivi i Domovinski rat*, 49. Savjetovanje hrvatskih arhivista, (Plitvice: Hrvatsko arhivističko društvo, 2016), str. 335.

²⁸ Pismohrana DAKA, Klasa: 365-03/24-01/07 Urbroj: 24-01, Projekt obnove zgrade za cjelovitu obnovu, Arhitektonski projekt, Snimak građevine postojeće i novo stanje (Zagreb: Alfa inženjering, d.o.o., 2024.).

Analiza je pokazala da je krov loše saniran: postavljanjem limenog krova preko ravnog krova on već godinama prokišnjava, što je za posljedicu imalo procurivanje vode na više mjesta u glavno spremište na drugom katu, kao i u pojedine urede i hodnik. Osim toga, instalacije za električnu energiju, protupožarnu zaštitu i sigurnosni nadzor zastarjele su i ne zadovoljavaju propisane standarde kao ni postojeći sustavi grijanja, hlađenja i ventilacije koji ne osiguravaju stabilnu mikroklimu propisanu za čuvanje arhivskog građiva.

Trenutno energetska stanje zgrade također je nezadovoljavajuće. Analiza energetske pregleda zgrade²⁹ potvrdila je da objekt pripada nižim energetske razredima (energetski razred E), s velikim toplinskim gubitcima kroz vanjske zidove, otvore i krov. Time ne samo da se povećavaju troškovi rada ustanove, nego i narušava kvaliteta uvjeta u radnim prostorima i spremištima.

Iz svega navedenog, a i iz niza drugih građevinskih i arhitektonskih primjedbi, jasno proizlazi da zgrada treba cjelokupnu obnovu, no za to je trebalo napraviti još jedan korak prije izrade obimne (i skupe) projektne dokumentacije:³⁰ detaljno sagledati ulazne prostorne parametre i zatečene zadane elemente odnosno promisliti projektni zadatak koji pored analize sadašnjeg stanja mora sadržavati projekcije što kao Arhiv želimo u narednom razdoblju: kakva ustanova želimo biti i koje sve aktivnosti provoditi.

Za taj korak potrebno je dobro razumijevanje trenutka u kojem se nalazimo, kao i potreba našeg svakodnevnog i budućeg rada. U novije vrijeme arhivi se sve više okreću dinamičnosti stvarajući time i promjene vlastitog značenja. Ideja „starog“ arhiva pasivnog sakupljača mijenja se u njegovu dinamičnu varijantu okrenutu zajednici i njenim potrebama. Kako se mijenjalo društvo, razvijali su se i arhivi – od privatnih ustanova koje su prikupljale građivo i nisu ga davale na korištenje do današnjih arhiva koji osvještavaju svoju ulogu u zajednici i postaju naglašeno komunikacijske ustanove; sredstvo općeg dobra određene zajednice, aktivna veza između prošlosti i sadašnjosti. Ili kako bi to definirala Opća deklaracija o arhivima: „Arhivi čuvaju odluke, aktivnosti i uspomene. Oni čine jedinstvenu i nezamjenjivu baštinu koja se prenosi s

²⁹ Pismohrana DAKA, Klasa: 406-05/24-01/31 Urbroj: 24-02, Izvještaj o energetske pregledu građevine (Karlovac: Kanova d.o.o., 2024.).

³⁰ Projektna dokumentacija obuhvaća izradu: Elaborata istražnih radova – Geotehničkog elaborata i Elaborata ispitivanja konstrukcije, Elaborata ocjene postojećeg stanja građevinske konstrukcije, analize postojećeg stanja zgrade s prijedlogom mjera i procjenom investicije u području zdravi klimatski uvjeti, mehanička otpornost i stabilnost, sigurnost u slučaju požara. Nadalje, Idejno rješenje i Projekt obnove zgrade za cjelovitu obnovu zgrade koji obuhvaća: Arhitektonski projekt te Arhitektonski projekt – Projekt racionalne uporabe energije i toplinske zaštite kao i izradu: Građevinskog projekta – Projekta konstrukcije, Građevinskog projekta - Projekta vodovoda i kanalizacije, Elektrotehničkog projekta – Projekta elektroinstalacija (jaka i slaba struja), Elektrotehničkog projekta – Projekta elektroinstalacija (projekt vatrodajave), Strojarskog projekta - Projekta instalacija grijanja, hlađenja, ventilacije i klimatizacije, Strojarskog projekta – Projekta vertikalnog transporta, Elaborata zaštite na radu, Elaborata zaštite od požara i Plana izvođenja radova.

pokoljenja na pokoljenje. Arhivskim gradivom se upravlja od njegova nastanka, kako bi se očuvala njegova vrijednost i smisao. Ono je pouzdan izvor obavijesti za jednu odgovornu i transparentnu vlast, pa igra važnu ulogu u razvoju društava i pridonosi očuvanju individualnog i kolektivnog pamćenja. Slobodan pristup arhivskom gradivu obogaćuje naše znanje o ljudskom društvu, promovira demokraciju, štiti prava građana i unapređuje kvalitetu života³¹. Kroz vrijeme se shodno tome mijenjala i arhivska praksa: dokumenti dobivaju više značenja, oni se multidisciplinarno i interdisciplinarno proučavaju, nove tehnologije i znanstvena dostignuća otvaraju nove načine i oblike dokumentacije, a posebno velike promjene i mogućnosti događaju se na polju komunikacije omogućavajući niz novih informacijskih službi i usluga za građane, nikako ne umanjujući pritom temeljne poslove nadzora, preuzimanja, obrade, smještaja, restauracije i konzervacije gradiva.

Sve te trendove arhivske današnjice, kao i društveno-ekonomski kontekst, trebalo je sagledati u svjetlu nepobitne činjenice da Državni arhiv u Karlovcu treba obnovu. Zgrada koja je prva u Hrvatskoj izgrađena kao arhiv, prateći tadašnje arhivske prakse, treba i u pogledu naše struke obnovu i prilagodbu. Pri tom se najboljim pokazala izrada analize postojećeg stanja i projekcija potreba: eventualna potreba za nekim novim prostorima, opremom, prilagodbom za nove aktivnosti ili nove tehnologije. Promišljanje razvoja arhivske djelatnosti obuhvaćeno je i Nacionalnim planom razvoja arhivske djelatnosti za razdoblje od 2020. do 2025. godine koji na temelju iscrpne analize postojećeg i budućeg stanja definira ciljeve te donosi načine i pokazatelje uspješnosti u njihovom ostvarenju. U ovom radu pri tom se valja osvrnuti na cilj 1. odnosno prioritet 1.1. koji govori o osiguranju pretpostavki za uspješno obavljanje arhivske djelatnosti i „usmjeren je na osiguravanje potrebnih infrastrukturnih pretpostavki za obavljanje arhivske djelatnosti koje obuhvaćaju osiguranje prostora za dugoročno očuvanje gradiva, bez obzira na njegov oblik i nosač zapisa, prostora za javne usluge arhiva, osiguranje opreme za čuvanje gradiva u analognom obliku te potrebnu informacijsko-komunikacijsku tehnologiju koja će osigurati nesmetanu pretvorbu gradiva u digitalni oblik i njegovo online korištenje.“³²

Kako se radi o uređenju zgrade, a ne njenoj dogradnji, sve buduće aktivnosti trebalo je predvidjeti racionalnim korištenjem sadašnje kvadrature zgrade. Iako je cilj svih uključenih struka zajednički, cjelovita obnova zgrade Državnog arhiva u Karlovcu, ovako složen projekt zahtijevao je izuzetno tolerantnu i maksimalno uvažavajuću suradnju svih sudionika. Pri tom bi vodeću ulogu trebala

³¹ International Council on Archives [Međunarodno arhivsko vijeće], Opća deklaracija o arhivima, pristupljeno 27. prosinca 2024., www.ica.org/app/uploads/2024/01/ICA_2010_UDA_HR.pdf.

³² Ministarstvo kulture RH, „Nacionalni plan razvoja arhivske djelatnosti za razdoblje 2020. – 2025.“, pristupljeno 20. prosinca 2024., <https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Nacionalni%20plan%20razvoja%20arhivske%20djelatnosti%202020.-%202025.pdf>

imati arhivska struka jer od građevinara i arhitekata ne možemo očekivati da će znati potrebe našeg rada, od zadovoljavanja propisanih uvjeta čuvanja arhivske građe, potreba obrade do prezentacije, ali i sve naglašenijih potreba današnjih korisnika, kao i uvjeta suvremene tehnologije koju želimo značajnije implementirati u naš rad. Svatko je pritom polazio od pravila svoje struke želeći zadovoljiti njene uvjete i pokazati njene doseg: građevinari i arhitekti zadovoljiti suvremene arhitektonske trendove s maksimalnom sigurnošću i energetsom učinkovitošću objekta, a arhivisti stvoriti prostorne uvjete za uspješno funkcioniranje arhiva sa svim njegovim specifičnostima.

Pri planiranju obnove valjalo je poći od propisanih zakonskih procedura i definiranih prostornih planova. Predmetni zahvat u prostoru obuhvaćen je sljedećim dokumentima: Generalnim urbanističkim planom grada Karlovca³³ i Prostornim planom uređenja grada Karlovca.³⁴ Obnova je planirana poštujući obvezujuće građevinske propise,³⁵ kao i polazišno uvažavanje arhivskih zakona, pravilnika i smjernica. Temeljni arhivski zakonski dokumenti pri tom su Zakon o arhivskom gradivu i arhivima i Pravilnik o uvjetima smještaja, opreme, zaštite i obrade arhivskog gradiva, te broju i strukturi stručnog osoblja arhiva. Za cjelinu arhivskih fondova i zbirki u posjedu Državnog arhiva u Karlovcu Rješenjem Hrvatskog državnog arhiva od 4. studenog 2011. godine utvrđeno je svojstvo kulturnog dobra pa se obavezno primjenjuje i Zakon o kulturnim dobrima koji se odnosi na kulturna dobra i objekte u kojima se kulturno dobro čuva. Postoji još niz podzakonskih akata i preporuka koje smo također primjenjivali.

³³ Zavod za prostorno uređenje Karlovačke županije, „IV. izmjene i dopune Generalnog urbanističkog plana Grada Karlovca,“ [*Glasnik Grada Karlovca*, broj 13/2019, 15/2019 – pročišćeni tekst], pristupljeno 25. studenoga 2024., <https://zavod-kazup.hr/prostorni-planovi/ostali-planovi-lokalne-razine/grad-karlovac/>.

³⁴ Karlovac, grad, „Prostorni plan uređenja grada Karlovca,“ [*Glasnik grada Karlovca*, 01/2002, 05/2010, 06/2011, 17/2020], pristupljeno 25. studenoga 2024., www.karlovac.hr/wp-content/uploads/2024/05/Elaborat-procisenog-PPUG-Karlovac_nakon-ID4.pdf.

³⁵ Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, NN 69/1999, 151/2003, 157/2003, 87/2009, 88/2010, 61/2011, 25/2012, 136/2012, 157/2013, 152/2014, 44/2017, 90/2018, 32/2020, 62/2020, 117/2011, 114/2022; Zakon o prostornom uređenju, NN 153/2013, 65/2017, 114/2018, 39/2019, 98/2019; Zakon o gradnji, NN 153/2013, 2020/2017, 39/2019, 125/2019; Zakon o obnovi zgrada oštećenih potresom na području Grada Zagreba, Krapinsko-zagorske županije, Zagrebačke županije, Sisačko-moslavačke županije i Karlovačke županije, NN RH 21/2023; Zakon o zaštiti okoliša, NN 80/2013, 153/2013, 78/2015, 12/2018, 118/2018; Zakon o poslovima i djelatnostima prostornog uređenja i gradnje, NN 78/2015, 118/2018, 110/2019; Zakon o prostornom uređenju, NN 153/2013, 65/2017, 114/2018, 39/2019, 98/2019; Zakon o građevinskoj inspekciji, NN 153/2013; Zakon o zaštiti od požara, NN 92/2010, 114/2022; Zakon o zaštiti na radu, NN 71/2014, 118/2014, 154/2014, 94/2018, 96/2018; Pravilnik o jednostavnim i drugim građevinama i radovima, NN 79/2014, 41/2015, 75/2015, 112/2017, 34/2018, 36/2019, 98/2019, 31/2020; Program mjera obnove zgrada oštećenih potresom na području Grada Zagreba, Krapinsko-zagorske županije, Zagrebačke županije, Sisačko-moslavačke županije i Karlovačke županije, NN 28/2023.

Primjerice, Preporuke za uređenje spremišta arhiva i pismohrana³⁶ koje za zgrade i spremišta s arhivskim gradivom propisuju sljedeća pravila: Arhivska zgrada kao temeljni preduvjet za postizanje optimalnih uvjeta čuvanja treba osiguravati: čuvanje arhivskog gradiva u potpunoj sigurnosti, dostupnost arhivskog gradiva kako korisnicima tako i djelatnicima. Arhivske zgrade ne smiju biti: na poplavnim područjima i klizištima, seizmički nestabilnim područjima; na područjima zaraženim kukcima, glodavcima i drugim štetočinama; u područjima s onečišćenim zrakom (blizina industrijskih zona, prometnih čvorišta i cesta opterećenih prometom); u blizini objekata koji mogu biti uzrokom požara ili eksplozija; u blizini strateških objekata (vojarne, zračne luke, kolodvori i dr.) koji mogu biti ciljevi napada u ratnim okolnostima.

Budući da se radi o obnovi objekta, na samu lokaciju kao i na veličinu ukupnog prostora nismo mogli utjecati. U građevinskom smislu prioritet je bio obnovom objekt učiniti sigurnim i energetske učinkovitim, uz smanjenje režijskih troškova kao i troškova održavanja. Planirana cjelovita obnova obuhvaća, prema projektu obnove Alfa inženjeringa d.o.o., više vrsta radova, a najobimniji i najzahtjevniji radovi odnose se na statičko ojačanje³⁷, planirano sukladno važećim zakonskim odredbama.³⁸ Slijedi skupina radova na sanaciji krovništva koja je projektirana kao hitna mjera u prvoj fazi izrade projektne dokumentacije. Projektom³⁹ je predviđeno demontiranje naknadno izvedenog kosog limenog krova zajedno sa čeličnom konstrukcijom i svim opšavima, demontaža svih slojeva ravnog krova do nosive armiranobetonske ploče te izvedba novih slojeva parne brane, toplinske i hidroizolacije sa završnim slojem s hidroizolacijskom membranom čime će se objektu vratiti izvorni oblik s ravnim krovom, naravno sukladno suvremenim građevinskim standardima. Radovi na ovojnici zgrade planiraju se radi poboljšanja energetske svojstava izvedbom termofasade zidova sustavom ETICS-a⁴⁰ s toplinskom izolacijom od mineralne vune (radi protupožarnih svojstava) sa završnim slojem. Predviđa se, nadalje, zamjena postojeće vanjske stolarije i bravarije novom od aluminijskih profila s prekinutim toplinskim mostom i s trostrukim izolirajućim staklom. U sklopu radova na fasadi izvest će se rabcirane i završna obrada stupova i betonskih elemenata.

³⁶ Tatjana Mušnjak, „Preporuke za uređenje spremišta arhiva i pismohrana“, u *Stručni ispit za obradu arhivskog gradiva, priručnik* (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2010), str. 185.

³⁷ Pismohrana DAKA, Klasa: 365-03/24-01/07, Urbroj: 24-01, Projekt obnove zgrade za cjelovitu obnovu, Arhitektonski projekt, Snimak građevine postojeće i novo stanje (Zagreb: Alfa inženjering, d.o.o., 2024.).

³⁸ Zakon o obnovi zgrada oštećenih potresom na području Grada Zagreba, Krapinsko-zagorske županije, Zagrebačke županije, Sisačko-moslavačke županije i Karlovačke županije, NN 21/2023.

³⁹ Pismohrana DAKA, Klasa: 406-05/23-01/48, Urbroj: 24-02, Projekt sanacije krovništva (Karlovac: Projektni biro Vinski d.o.o.).

⁴⁰ External thermal insulation composite system: povezani sustav za vanjsku toplinsku izolaciju.

Posebno je bilo zahtjevno planiranje sustava klimatizacije, grijanja i ventilacije radi održavanja potrebnih mikroklimatskih uvjeta u pojedinim prostorijama. Ugradnja novog sustava klimatizacije planirana je s ciljem održavanja zahtijevane vlage i s mogućnosti odvlaživanja i dovlaživanja, sukladno potrebama arhiva i očuvanja arhivskog gradiva. O utjecaju temperature i relativne vlage na papir odnosno na ostale materijale koje arhivi čuvaju u svojim spremištima (primjerice filmovi, mikrofilmovi, pergamena, fotografije...) postoje brojni podaci i preporuke. Često se navodi da se sa svakim povećanjem temperature za 10°C udvostručava brzina kemijskog propadanja arhivskog gradiva.⁴¹ Tako, primjerice, topli zrak s niskim sadržajem vlage dovodi do isušivanja i krhkosti, dok topli zrak s visokim sadržajem relativne vlage pogoduje razvoju plijesni, kao i pojavi štetočina i kukaca. Hladnoća (ispod 10°C) s visokim RV-om dovodi do razvoja plijesni. O utjecaju relativne vlage navodi se kako su organske tvari higroskopne pa primaju i otpuštaju vodu s porastom i smanjenjem RV-a, što kao posljedicu ima širenje i skupljanje materijala: pri RV-u od 55 – 65 % mehaničko je oštećenje svedeno na minimum, materijal zadržava elastičnost, dugotrajna RV veća od 65 % omekša i oslabi ljepila, a RV iznad 70 % dovodi do pojave biološki uzrokovanih oštećenja. RV ispod 40 % usporava kemijske promjene, ali se materijali stisnu, ukrute, postanu lomljivi. Utjecaj pak promjena temperature i vlage nadalje prema Adcocku manifestira se na sljedeći način: snižavanje temperature uz porast relativne vlage dovodi do pojave plijesni. Umjerene promjene kroz dulje razdoblje neznatno utječu, međutim učestale promjene temperature i vlage utječu na dimenzije i mehanička svojstva pri čemu se vidljive promjene mogu očitovati u razlijevanju crnila, deformiranju korica i pucanju emulzije na fotografijama. U konačnici zaključuje kako ne postoji idealna vrijednost za sve vrste knjižnične građe, već samo vrijednosti unutar kojih su određene promjene materijala i predmeta smanjene na najmanju moguću mjeru. Primjerice, da bismo produljili trajnost filma te magnetnih i digitalnih zapisa potrebne su niske vrijednosti temperature i vlage, dok očuvanju elastičnosti dokumenata na pergameni pogoduje vlaga veća od 50 %. Znanstveno je dokazano da je papir postojaniji kada se čuva pri stalnoj niskoj temperaturi ispod 10°C i relativnoj vlazi od 30 – 40 %. Važno je i da relativna vlaga ne prijeđe prihvatljive vrijednosti ako temperatura prijeđe 20°C.

Pravilnik o uvjetima smještaja, opreme, zaštite i obrade arhivskog gradiva te broju i strukturi stručnog osoblja arhiva⁴² propisuje da se arhivsko gradivo na papiru čuva u spremištima u kojima relativna vlažnost zraka ne odstupa bitno od 45 – 55 % pri temperaturi od 16 – 20°C, uz napomenu da se arhivsko gradivo na drugim medijima čuva u spremištima u kojima relativna vlažnost i temperatura ne prelaze vrijednosti koje preporučuje proizvođač medija ili Hrvatski državni arhiv.

⁴¹ E.P. Adcock, *IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom* (prijevod s engleskog), (Zagreb: Hrvatsko knjižnično društvo, 2003), str. 19.

⁴² Pravilnik o uvjetima smještaja, opreme, zaštite i obrade arhivskog gradiva, te broju i strukturi stručnog osoblja arhiva, NN 121/2019.

Podatke o uređenju spremišta, uključujući i mikroklimatske uvjete, možemo pronaći i kod Tatjane Mušnjak u Preporukama⁴³ koje su upravo zamišljene kao pomoć i polazište od kojeg treba krenuti pri uređivanju spremišta arhiva i pismohrana. Za iscrpnije informacije autorica predlaže konzultirati standard HRN ISO 11799:2003 koji je prihvaćen i kao hrvatska norma 2004. godine. Navedena je norma izmijenjena te prihvaćena u RH 2016. godine kao HRN ISO 11799:2016, (ISO 11799:2015). Važeća norma u poglavlju Preporučeni klimatski uvjeti za dugotrajno čuvanje arhivske i književne građe ističe kako snižavanje temperature i/ili snižavanje relativne vlažnosti produljuje vijek trajanja dokumenata dok visoka relativna vlažnost i temperatura ubrzavaju procese propadanja. Za neke skupine dokumenata na suvremenom gradivu postoje standardi dugotrajne pohrane, no za dokumente izrađene od tradicionalnih materijala primjerice pergamena, ne postoje međunarodni standardi. Zadaća je onog tko o njima brine da analizira svoje gradivo kako bi definirao adekvatno okruženje za pohranu pri čemu treba uzeti u obzir i klimu područja u kojem se nalazi.

Međunarodna organizacija za standardizaciju (ISO) izdala još nekoliko normi vezanih uz zaštitu arhivskog i knjižnog gradiva: HRN EN ISO 9706:2002 - Informacije i dokumentacija - Papir za dokumente - Zahtjevi za postojanost (ISO 9706:1994; EN ISO 9706:1998), HRN EN ISO 11798:2004 - Informacije i dokumentacija - Postojanost i trajnost zapisa, tiska i kopiranja na papiru - Zahtjevi i postupci ispitivanja (ISO 11798:2023)-ISO 11108, ISO 16245:2023 - Zahtjevi za kutije, mape i druge ovitke od celuloznih vlakana za pohranu papirnatih i pergamentnih dokumenata (Information and documentation - Boxes, file covers and other enclosures, made from cellulosic materials, for storage of paper and parchment documents) te ISO 18902:2013 - Materijali za slike (Imaging materials - Processed imaging materials - Albums, framing and storage materials).

Možemo zaključiti da različiti materijali zahtijevaju i različite vrijednosti temperature i vlage pa je njihova vrijednost najčešće kompromis, pri čemu je važno izbjegavati nagle i velike promjene temperature i vlage. Nažalost, dosadašnja mjerenja u Arhivu pokazala su velika odstupanja i velike oscilacije u temperaturi i vlazi u odnosu na preporučene vrijednosti. Prosječna temperatura na godišnjoj razini tijekom 2024. godine iznosila je 21,01°C te prosječna relativna vlaga 58,28 %.

Tablica 1. Najviša i najniža temperatura i RV izmjerena u 2024.

	Najniža izmjerena temperatura	Najviša izmjerena temperatura
Temperatura	5°C	32°C
Vlaga	58,3 %	89 %

⁴³ Tatjana Mušnjak, „Preporuke za uređenje spremišta arhiva i pismohrana“, u *Stručni ispit za obradu arhivskog gradiva, priručnik*, ur. Silvija Babić (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2010), str. 185.

U postojećoj zgradi karlovačkog Arhiva ugrađeni su sustavi grijanja, hlađenja, ventilacije i klimatizacije. Zbog njihove zastarjelosti i niske energetske učinkovitosti, potrebno je ugraditi nove, učinkovitije sustave hlađenja, klimatizacije i ventilacije.

Predviđa se ugradnja VRV dizalica topline koje će služiti za grijanje i hlađenje. Prostori za čuvanje arhivske građe grijat će se i hladiti pomoću VRV sustava, dok će radni prostori biti hlađeni VRV sustavom, a grijani putem postojećeg radijatorskog grijanja. Prema važećim preporukama, potrebna relativna vlažnost i temperatura prostora održavat će se klima-komorom, sustavom ventilacije i grijanja po posebnoj režimu, a obuhvaća sljedeće prostore: podrum – spremište za mikrofilmove 30 – 40 % RV, temperatura 10 – 15°C, prizemlje – izložbeni prostor 55 – 65 % RV, temperatura 13 – 18°C, spremište arhivskog gradiva 55 – 65 % RV, temperatura 13 – 18°C, restauratorska radionica 55 – 65 % RV, temperatura 13 – 18°C; prvi kat – spremište knjiga i časopisa 55 – 65 % RV, temperatura 13 – 18°C, spremišta arhivskog gradiva 55 – 65 % RV, temperatura 13 – 18°C te drugi kat: spremišta arhivskog gradiva 55 – 65 % RV, temperatura 13 – 18°C.

Uz mikroklimatske uvjete važan element preventivne zaštite predstavlja i rasvjeta u arhivu, posebno u spremištima, čitaonicama i izložbenim prostorima. U Pravilniku o uvjetima smještaja, opreme, zaštite i obrade arhivskog gradiva te broju i strukturi stručnog osoblja arhiva primjerenim prostorom za smještaj gradiva smatraju se objekti koji su: „suhi, zračni i zaštićeni od izravnog prodiranja sunčeve svjetlosti“.⁴⁴

Mušnjak u Preporukama za uređenje spremišta arhiva i pismohrana, vezano uz umjetnu rasvjetu navodi da se u spremištima uobičajeno javljaju obične i fluorescentne žarulje. Obične žarulje emitiraju manje UV zraka, ali više griju i troše više energije pa se prednost daje fluorescentnim žaruljama. Mušnjak nadalje navodi da se rasvjetna tijela trebaju rasporediti između polica i duž hodnika, između svaka dva reda polica treba staviti po jednu žarulju, a u hodnike između polica po jednu žarulju na svakih 4 – 5 metara. Fluorescentna tijela emitiraju više UV zraka pa ih treba omotati s folijama s UV filterima. Izvori svjetla koji emitiraju više od 70mw/lumena UV zračenja zahtijevaju filtriranje. U spremištima je dovoljno 50 – 200 luksa bez prirodnog svjetla, a u čitaonicama 200 i 300 luksa. Arhivsko gradivo za vrijeme izložbe može podnijeti maksimalnu jačinu 50 – 70 luksa tijekom 8 sati u razdoblju od 60 – 90 dana.⁴⁵

Važeća norma HR ISO 11799: 2016 propisuje jačinu svjetla u spremištima od 100lx na podnoj razini uz potpuno onemogućeno dnevno svjetlo. Adcock⁴⁶ navodi da najviše štete izaziva UV svjetlo, a budući da dnevno svjetlo sadrži najviše UV zraka, mora se filtrirati. Neprimjereno izlaganje svjetlu, u svim

⁴⁴ Pravilnik o uvjetima smještaja, NN 121/2019.

⁴⁵ Mušnjak, „Preporuke za uređenje spremišta arhiva i pismohrana“, str. 176.

⁴⁶ Adcock, IFLA-ina načela.

oblicima, dovodi do slabljenja i krhkosti celuloidnih materijala, ljepila, tkanine, kože; uzrokuje blijeđenje, žučenje ili tamnjenje papira. Djelovanje svjetla je kumulativno, iste štete nastaju kratkotrajnom izlaganju jakom, kao i dugotrajnom izlaganju slabom svjetlu, pri čemu povišena temperatura ubrzava kemijske procese, a jednom pokrenute kemijske reakcije, nažalost, nastavljaju se i nakon premještanja u mrak. Za optimalnu jačinu rasvjete za čitaonice i za spremišta, kao i za izlaganje građe na izložbama navodi iste podatke kao i Mušnjak.

Projekt cjelovite obnove Državnog arhiva u Karlovcu predviđa izvedbu kompletno nove energetske učinkovite LED rasvjete. Također će se postaviti adekvatne rolete na prozorima radi regulacije ulaska dnevnog svjetla u spremišta (potpuno zamračenje) te u ostale prostore (zasjenjivanje). Danas se na tržištu uglavnom preporuča LED rasvjeta za arhive, knjižnice i muzeje s obzirom na to da LED diode nude neusporedivu energetske učinkovitost, smanjujući troškove uz očuvanje dokumenata kroz minimalnu emisiju topline te gotovo bez UV zračenja te uz opciju pametnog sustava upravljanja koji pruža dinamičku kontrolu nad rasvjetom. No, kao i kod temperature i vlage, važno je Arhiv opremiti adekvatnim mjeracima koji će omogućiti redovito mjerenje i praćenje jačine i razine UV zračenja kao oblika preventivne zaštite arhivskog građiva.

Treba spomenuti još jedan oblik preventivne zaštite – zaštitu od požara koja je svakako jedna od najtežih katastrofa s mogućim velikim posljedicama na arhivsko građivo, ali i za djelatnike i korisnike ako bi se u trenutku požara zatekli u zgradi. U zgradi su instalirani sustavi za dojavu požara, sigurnosna rasvjeta, unutarnja i vanjska hidrantska mreža te mobilni vatrogasni aparati. U sklopu obnove predviđeno je postavljanje potpuno novog sustava za dojavu požara s pratećim mogućnostima kao što su odimljavanje stubišta, odbravljivanje evakuacijskih vrata, zatvaranje protupožarnih vrata, zatvaranje protupožarnih zaklopki i sl.

Pored osiguravanja propisanih uvjeta čuvanja građiva, osvrnula bih se i na sadržaj i raspored prostorija koji moraju zadovoljiti osnovne potrebe čuvanja i pohrane građiva te obrade i davanja na uvid korisnicima odnosno temeljne arhivske funkcije zaštite, proučavanja i komunikacije sa specifičnim prostornim zahtjevima. Prema Pravilniku⁴⁷ Arhiv treba imati sljedeće prostore: prostor za preuzimanje građiva i tehničku obradu prilikom preuzimanja, dovoljnog kapaciteta za prijam i obradu građiva koje arhiv preuzima, prostor za čišćenje i isprašivanje građiva, nadalje treba raspolagati prostorom odgovarajuće veličine za fizičko sređivanje građiva, prostorom za zaštitno i sigurnosno snimanje građiva, primjereno uređenim i opremljenim ovisno o tehnici snimanja, uredskim prostorom dovoljnog kapaciteta za smještaj i neometan rad svih stručnih djelatnika, prostorom za upravu i administrativno osoblje, pisarnicom, odnosno prostorom za prijam stranaka, pismohranom, sanitarnim čvorom i spremištem potrošnog materijala. Po sistemu

⁴⁷ Pravilnik o uvjetima smještaja, NN 121/2019.

pristupačnosti navedene prostore možemo uvjetno podijeliti na potpuno otvorene prostore i radne prostore. Prvu skupinu čine prostori za prijem stranaka, registraciju i savjetovanje korisnika, čitaonica, kao i prostor za javne programe s garderobom i oni bi svakako trebali biti odvojeni od prostora koji nisu namijenjeni za slobodan ulaz korisnika i posjetitelja. U skupinu radnih prostora ubrajaju se i prostori za restauraciju i konzervaciju koji su djelomično otvoreni i zaštićeni od ulaska neovlaštenih osoba te spremišta gradiva u kojima „ne smiju bez nadzora boraviti ili njima prolaziti osobe koje nisu ovlaštene za rukovanje gradivom“.⁴⁸

Budući da je postojeća zgrada projektirana za potrebe arhiva, uglavnom su osigurani prostori za temeljnu arhivsku djelatnost, no sadašnjom obnovom ipak smo predvidjeli neke izmjene unutrašnjeg uređenja prvenstveno radi zadovoljavanja potreba najvećim dijelom grupiranih oko potreba suvremenih korisnika, bolje pristupačnosti i mogućnosti pružanja novih sadržaja, kao i primjene nove tehnologije. To, primjerice, podrazumijeva potpuno novi prostor za server-sobu i prostoriju za digitalizaciju, kao i prostor za edukaciju, novi spremišni prostor za knjige te prijamni ured budući da su stranke dosad morale ići na drugi kat u tajništvo koje je imalo ulogu prijamnog ureda pa se kršila odredba Pravilnika⁴⁹ čl. 12. koji propisuje da radni i spremišni prostori moraju biti odvojeni dodatnim vratima prema stubištu i kroz njih ne mogu prolaziti korisnici. Radi pristupačnosti osobama s invaliditetom na 1. katu uredit će se zahod za osobe s invaliditetom i smanjenom pokretljivošću (u blizini čitaonice) te će se ugraditi nova ulazna rampa jer postojeća ne zadovoljava propisane sigurnosne uvjete. Postojeće dizalo je dotrajalo te će se zamijeniti novim koje će se uklopiti u postojeće vozno okno.

Jedan od bitnih ciljeva obnove jest veća implementacija informacijskih tehnologija. Posljednjih desetljeća međunarodna arhivska zajednica uz stručni arhivski rad, sve veću pozornost posvećuje suvremenim tehnološkim dostignućima. Međunarodno arhivsko vijeće (MAV, engl. ICA) osobito potiče razvoj koncepata širenja informacijskih usluga arhiva, čime se istodobno povećava dostupnost kulturne baštine u cjelini. Ustanove poput arhiva moraju biti spremne na fleksibilnost i prilagodljivost u prihvaćanju novih pojava i koncepata obuhvaćenih pojmovima kao što su arhivi zajednice, dijeljena arhivska baština. Dostupnost arhivskog gradiva obasiže *online* pristup obavijesnim pomagalima i samom gradivu, *online* registre, kataloge i baze podataka.

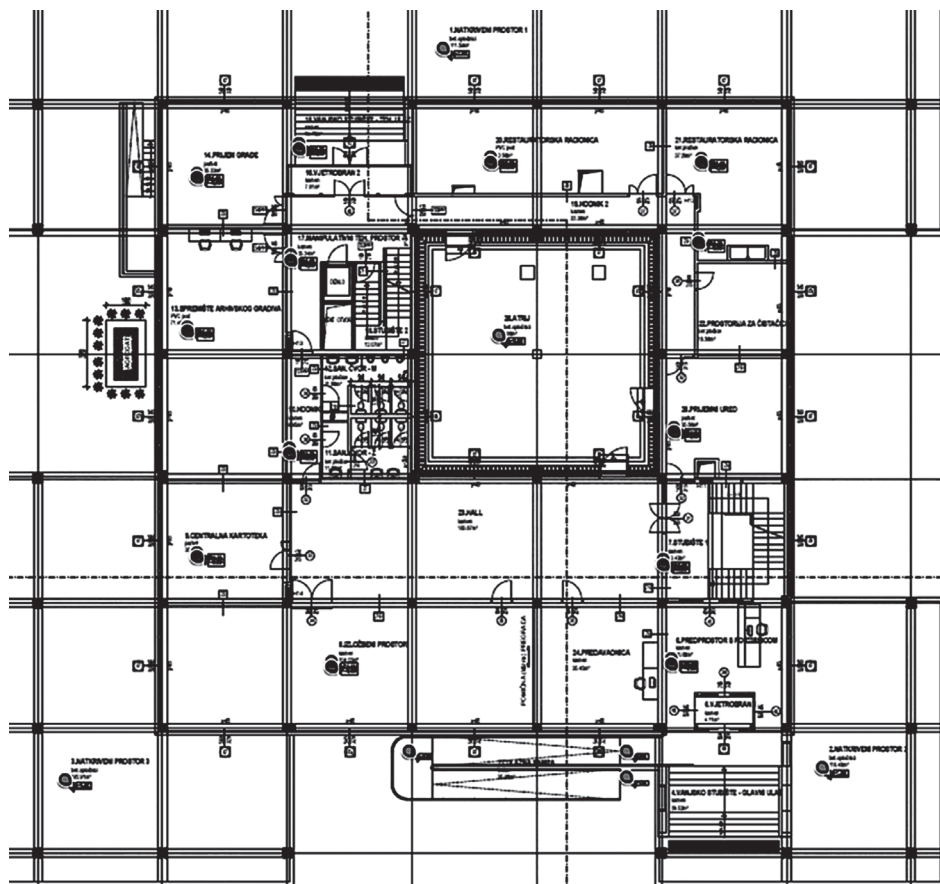
Za ostvarenje tih ciljeva nužno je osigurati odgovarajuće prostorne i tehničke preduvjete: kroz uređenje i opremanje prostora za informacijsko-komunikacijsku opremu te izgradnju suvremene elektroničko-komunikacijske mreže usklađene s važećim normama, pravilnicima i standardima. Razvijeni prostorni i infrastrukturni kapaciteti omogućit će veću dostupnost arhivskog gradiva kroz interdisciplinarno

⁴⁸ Pravilnik o uvjetima smještaja, NN 121/2019.

⁴⁹ Pravilnik o uvjetima smještaja, NN 121/2019.

operativno okruženje koje povezuje stručnjake iz područja humanistike, kulture, znanosti, IT sektora čime stvaramo temelje za umrežavanje različitih vrsta gradiva i informacijskih izvora, s ciljem poticanja razmjene i dijeljenja znanja.

Prostorne preinake u narednom razdoblju također će stvoriti uvjete za nove odgojno-obrazovne sadržaje kako bismo potaknuli veći broj organiziranih posjeta novih korisnika, prvenstveno djece (svih uzrasta), prezentirali im rad i značaj arhivske struke kroz organiziranje primjerenih radionica, druženja i predavanja u Arhivu, kao i digitalizaciju gradiva vezanih uz školski kurikulum te izradu elektroničkih nastavnih pomagala u partnerstvu s obrazovnim ustanovama. U okviru planirane obnove zbog toga smo predvidjeli i prostor u prizemlju veličine prosječne školske učionice u sklopu izložbene dvorane koja će se u jednoj trećini ukupnog prostora moći podijeliti pomičnom stijenom na izložbeni i „radni“ dio.

Slika 9. Tlocrt novog rasporeda prizemlja s prostorom prijemnog ureda. Pismohrana DAKA, Klasa: 365-03/24-01/07 Urbroj: 24-01, Projekt obnove zgrade za cjelovitu obnovu, Arhitektonski projekt, Snimak građevine postojeće i novo stanje (Zagreb: Alfa inženjering, d.o.o., 2024.).

Iz svega proizlazi kao planirana obnova nije samo tehnički zahvat, već i ulaganje u očuvanje kulturne baštine, identiteta i društvene uloge arhiva. Tijekom više od četrdeset godina korištenja zgrada je svjedočila razvoju arhivske djelatnosti, novim zakonskim i stručnim standardima, novim potrebama korisnika i zajednice koji uz nedostatak energetske učinkovitosti, zastarjele tehničke sustave i prostorna ograničenja predstavljaju bitne elemente aktualne obnove.

8. Zaključak

Potaknuti nužnom građevinskom obnovom zgrade Arhiva, nastojali smo nametnuti logiku arhivske obnove koja podrazumijeva osiguravanje primjerenih prostornih uvjeta za rad arhiva uz ograničenost prostorom, vremenom i sredstvima. Željeli smo omogućiti svrsishodan prostor za sve arhivske funkcije: od sređivanja i obrade arhivskog gradiva, digitalizacije, konzervacije i restauracije gradiva, ali i osiguravanja što pristupačnijeg korištenja arhivskog gradiva usklađenog s potrebama sadašnjih i budućih korisnika do razvijanja kulturno-prosvjetne djelatnosti s ciljem pozicioniranja Arhiva u lokalnoj zajednici kao relevantnog i nezaobilaznog sukreatora lokalne kulturne politike. Kako je u fokusu našeg rada arhivsko gradivo, posebno je važno osiguravanje optimalnih standarda preventivne zaštite gradiva kroz stvaranje primjerenih uvjeta čuvanja i smještaja. Osiguravanja standardiziranih uvjete pohrane gradiva, omogućuje njegovu trajnost i usprava procese propadanja.

IZVORI I LITERATURA

Arhivsko gradivo

Državni arhiv u Karlovcu

HR-DAKA-1. Poglavarstvo slobodnoga kraljevskog grada Karlovca.

HR-DAKA-17. Narodni odbor kotara Karlovac.

HR-DAKA-147. Zbirka fotografija i negativa.

HR-DAKA-199. Samoupravna interesna zajednica u oblasti kulture općine Karlovac.

HR-DAKA-223. Državni arhiv u Karlovcu.

Pismohrana.

Službena glasila i tisak

Narodne novine (Zagreb), 1962, 1963, 1992, 1997, 1999, 2003, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024.

Literatura

Adcock, E. P. *IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom*. Zagreb: Hrvatsko knjižnično društvo, 2003.

Državni arhiv u Karlovcu. *Naslovnica*. Pristupljeno 3.10.2024., <https://da-ka.hr/>.

International Council on Archives [Međunarodno arhivsko vijeće]. Opća deklaracija o arhivima. Pristupljeno 27. prosinca 2024. www.ica.org/app/uploads/2024/01/ICA_2010_UDA_HR.pdf.

Jagunić, Marija. "Karlovački arhiv u Domovinskom ratu." U *Radovi 49. Savjetovanje hrvatskih arhivista: Arhivi i Domovinski rat*. Plitvice: Hrvatsko arhivističko društvo, 2016.

Karlovac, grad. „Prostorni plan uređenja grada Karlovca.“ [*Glasnik grada Karlovca* 01/02, 05/10, 06/11, 17/20]. Pristupljeno 25. studenoga 2024. www.karlovac.hr/wp-content/uploads/2024/05/Elaborat-procisenog-PPUG-Karlovac_nakon-ID4.pdf

Ministarstvo kulture RH. „Nacionalni plan razvoja arhivske djelatnosti za razdoblje 2020-2025.“ Pristupljeno 20. prosinca 2024. <https://minkulture.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Nacionalni%20plan%20razvoja%20arhivske%20djelatnosti%202020.-%202025.pdf>.

Mušnjak, Tatjana. "Preporuke za uređenje spremišta arhiva i pismo-hrana." U *Stručni ispit za obradu arhivskog gradiva*, ur. Silvija Babić, 157–185. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2010.

Mušnjak, Tatjana. "Zaštita arhivskog gradiva." U *Stručni ispit za obradu arhivskog gradiva*, ur. Silvija Babić, str. 185-195. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2010.

Zavod za prostorno uređenje Karlovačke županije. "IV. izmjene i dopune Generalnog urbanističkog plana Grada Karlovca." [*Glasnik Grada Karlovca*, br. 13/2019, 15/2019 (pročišćeni tekst)]. Pristupljeno 25. studenoga 2024. <https://zavod-kazup.hr/prostorni-planovi/ostali-planovi-lokalne-razine/grad-karlovac/>.

Zatezalo, Đuro. "Dvadeset godina rada Historijskog arhiva u Karlovcu." U *Historijski arhiv u Karlovcu*, ur. Đuro Zatezalo, str. 7-43. Karlovac: Historijski arhiv u Karlovcu, 1980.

Zatezalo, Đuro. "Trideset godina rada Historijskog arhiva u Karlovcu." U *30 godina Historijskog arhiva u Karlovcu*, ur. Đuro Zatezalo, str. 27-43. Karlovac: Historijski arhiv u Karlovcu, 1990.

Summary

FROM CONSTRUCTION TO RENOVATION: HISTORY AND KEY ELEMENTS FOR THE RECONSTRUCTION OF THE STATE ARCHIVES BUILDING IN KARLOVAC

This paper presents the historical significance and contemporary restoration of the State Archives building in Karlovac, the first purpose-built archival facility in Croatia. For many years, the building served as a model within national archival practice. However, due to inadequate maintenance and the emergence of new standards in both archival profession and construction, the building now requires a comprehensive restoration. The aim of the paper is to analyse this process from an interdisciplinary perspective, highlighting the interconnected roles of archival, architectural, and construction professions in defining both requirements and solutions. Special emphasis is placed on the role of the archival profession in articulating priorities: from establishing optimal conditions for the preservation and protection of archival records, through improving working conditions for staff, to creating spaces that meet the institution's future needs. The paper compares existing conditions and standards with those intended to be achieved after the restoration, offering a detailed description of the methods and criteria applied in the development of project solutions. In doing so, it demonstrates that restoration cannot be regarded merely as a construction intervention, but rather as a complex process encompassing organisational, functional, and societal dimensions. Furthermore, the paper considers the broader role of archives. Beyond the professional and technical aspects of the restoration, it emphasises the importance of opening the archives to the public, which means facilitating access to records, encouraging their use for scientific, educational, and cultural purposes, and enabling the institution to showcase its activities. In this way, the archive building is transformed from a mere storage facility into a dynamic space that supports growth, development, and adaptation to changes in society, technology and academic standards. In conclusion, the paper argues that the restoration of the State Archives in Karlovac serves as an example of how an interdisciplinary approach can successfully align technical efficiency with the demands of contemporary archival practice, while also ensuring the institution's long-term sustainability and relevance.

Keywords: *State Archives in Karlovac; building restoration documentation; comprehensive renovation; energy efficiency; records protection; microclimatic standards; safety standards*

Translated by Marijan Bosnar